Ошан Жанымхан

V–X ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ТҮРІК ТАЙПАЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ҮДЕРІСІ:
ТАРИХИ ДЕРЕКТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ

V–X ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ТҮРІК ТАЙПАЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ҮДЕРІСІ:
ТАРИХИ ДЕРЕКТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

Ошан Жанымхан

V–X ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ТҮРІК ТАЙПАЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ҮДЕРІСІ: ТАРИХИ ДЕРЕКТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ

Алматы, 2024

ӘОЖ 94(574)
ҚБЖ 63.3(5Каз.)
О 96

Еңбек BR20280975 «Қазақ мемлекеттілігінің тарихи дәстүрлері және ұлттық бірегейлікті сақтау мәселелері» атты жоба аясында Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің қаржылық қолдауымен дайындалды.

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Ғылыми кеңесі баспаға ұсынған.

Ошан Жанымхан

Пікір берушілер:
Тарих ғылымдарының докторы, профессор **Хафизова К.Ш.**
Тарих ғылымдарының кандидаты **Жеңіс Ж.Ж.**

О96 Ошан Ж. V–X ғасырлардағы түрік тайпаларының қалыптасу үдерісі: тарихи деректанулық талдау / Монография. – Алматы: «Мадияр», – 2024. – 256 б.

Монография көне тарихи әдебиеттерде сақталған деректер кешеніне деректанулық зерттеу жүргізу негізінде жазылды. Зерттеу тақырыбының тарихнамасы мен материалдардың теориялық-методологиялық негіздеріне шолу жасалды. V-X ғасырлардағы түрік тайпаларының қалыптасу үдерісі нақты тарихи деректермен көрсетілді. Сонымен қатар, V-X ғасырларда өмір сүрген түрік тілді тайпалардың қазақтың этнотерриториясы мен этникалық қалыптасу тарихындағы орны мен рөлін айқындайды.

Ғылыми еңбек мамандарға, ҒЗИ қызметкерлеріне, ЖОО оқытушылары мен студенттеріне, магистранттар мен докторанттарға және төл тарихымызға қызығушылық танытатын көпшілік оқырман қауымға арналады.

ӘОЖ 94(574)
ҚБЖ 63.3(5Каз.)

ISBN 978-601-81052-4-1

© Ошан Ж.
© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты, 2024
© «Мадияр», 2024

МАЗМҰНЫ

Кіріспе..4
Бірінші тарау. V–X ғасырлардағы түрік тайпалары тарихына қатысты негізгі деректер..10
1.1. Түрік халықтарының төл тарихи ескерткіштері 11
1.2. Мұсылман әдебиеті, тибет жазбалары және басқа да әдебиеттер.................13
1.3. Қытайдың «Ресми әулеттік тарихындағы» түрік тайпалары туралы арнаулы тараулар мен тараушалар 15
1.4. «Чжэншу» тобына жататын тарихи шығармалардағы көне түрік тайпалары туралы арнаулы тараулар мен тараушалар 24

Екінші тарау. Тарихи сабақтастық – дилерден көк түріктерге дейін 30
2.1. Динлиндер 30
2. 2. Гаочэ (гаогюй)-динлин 35
2.3. Чилэ 39
2.4. Теле 43

Үшінші тарау. Гаочэ тайпалары және ежелгі түрік тайпалары құрған мемлекеттер..50
3.1. Гаочэлердің ата тегі туралы тарихи аңыздар..51
3.2. «Вэй шу», «Бэй ши» және «Тундянь» кітаптарында кездесетін Гаочэ тайпалары........56
3.3. Сяньби билігіндегі көшпенді тайпалар..63
3.4. Жужан қағанаты үстемдік еткен көшпенді тайпалар және ежелгі түрік тайпалары құрған мемлекеттер.. 74

Төртінші тарау. Теле тайпалары 88
4.1. Қытай деректеріндегі теле тайпалары туралы арнаулы тараулар мен тараушалар 88
4.2. «Суй шу» кітабында көрсетілген теле тайпалары 93
4.3. Қытайдың басқа да тарихи әдебиеттерінде кездесетін теле тайпасы...........................102

Бесінші тарау. Түрік қағанатының билеуші тайпасы және қағанаттың бодұны... 119
5.1. Түрік қағанаты түрік тайпаларының ортақ шаңырағы.......................................119
5.2. Көне түріктердің ата-тегіне қатысты тарихи аңыздар 125
5.3. Түрік қағанатының билеуші тайпасы 132
5.4. Шығыс түрік қағанатының негізгі бодұны 146
5.5. Он оқ халқы 152

Алтыншы тарау. Тоғыз оғыздардың Ұйғыр қағанатына қарасты тайпалар 156
6.1. Ұйғыр тайпаларының ата-бабасына қатысты тарихи аңыздар...................................156
6.2. «Тан хуэй яо», «Синь Таншу» қатарлы еңбектегі Тоғыз хуэйхэ тайпасы....................160
6.3. Тоғыз хуэйхэ тайпасы санатына кірмейтін көне түрік тайпалары...............................168
6. 4. Қағанаттың шығыстағы вассалдары 177

Жетінші тарау. Енисей қырғыздары, қочо хандығы және кидандардың түрік даласына жорығы...178
7.1. Тоғыз оғыздардың қағанаты ыдырағаннан кейінгі түрік тайпаларының көші-қоны және Енисей қырғыздарының далалық аймақтағы қысқа мерзімдік билігі........................178
7.2. Қочо хандығының Өтүкен даласына ықпалы 181
7.3. Тоғыз татар елі..185

7.4. Қидандар Ұлы далада 204
Қорытынды 217
Әдебиеттер 232
Қысқартулардың тізімі 242
Қосымшалар 243